

**ПСИХОЛОГІЧНА
ДІАГНОСТИКА
УМОВ ФОРМУВАННЯ
ОБДАРОВАНОСТІ УЧНІВ**

Івано-Франківське обласне відділення Педагогічного товариства
Івано-Франківський державний
педагогічний інститут імені В. С. Стефаника
Кафедра педагогіки і психології

ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА УМОВ ФОРМУВАННЯ ОБДАРОВАНОСТІ УЧНІВ

(На допомогу психологічній службі школи)

Методичні рекомендації

Друкується за рішенням видавничої ради Івано-Франківського обласного відділення Педагогічного товариства.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології Івано-Франківського педагогічного інституту Б. Д. Кіндратюк.

Методичні рекомендації підготувала завідувача секцією психодіагностики Івано-Франківського обласного Педагогічного товариства, кандидат психологічних наук С. Д. Литвин.

ВСТУП

Духовне відродження українського народу неможливе без докорінної перебудови й оновлення теперішньої школи, створення національної системи навчання та виховання. Така система буде ефективною лише при умові залучення учнів до різноманітних видів діяльності, що відповідають їхнім нахилам та інтересам.

«На основі чого підказати дитині той вид діяльності, який сприятиме розвитку її здібностей та обдарованості? Які її нахили та інтереси? Як їх визначити? Як допомогти кожній дитині бути щасливою, знайти своє місце в житті? Що підказати при виборі професії? Яку з них обрати?» — такий далеко не повний перелік запитань, що виникають перед батьками, вчителями, працівниками психологічної служби школи.

В арсеналі методичних прийомів передових педагогів добре себе зарекомендували сучасні психодіагностичні методи дослідження. Їх використання дозволить усім вихователям збагатити свій досвід, розширити діапазон творчих пошуків, розв'язати перелічені проблеми на рівні сучасних вимог психолого-педагогічної науки. З деякими із психодіагностичних методик ми пропонуємо вам ознайомитися.

Сподіваємося, що ці методичні матеріали допоможуть практичним психологам школи в пошуках відповідей на поставлені запитання.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УМОВ, ЯКІ СПРИЯЮТЬ ФОРМУВАННЮ ОБДАРОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Одна із книг про обдарованих дітей розпочинається так: «Обдарованих дітей важко навчати, з ними непросто жити, але виховувати їх зовсім неможливо». Чому багато батьків та вчителів приримуються такої точки зору?

Сучасна школа в основному може задовольнити пізнавальні запити дітей з нормальним середнім розумовим і фізичним розвитком. Але відносно здібних дітей не завжди створюються оптимальні умови для розвитку їх творчих запитів, реалізації високого рівня домагань. Часто зустрічаються учнівські колективи, в яких обдарованим дітям приділяється недостатня увага. В умовах спілкування в такому класі здібні учні можуть функціонувати з більшим або меншим успіхом на одному із чотирьох рівнів, описаних А. Маслоу (1954).

На першому рівні — виживання — дитина фізично присутня і відчайдушно бореться за самозбереження. Значна психологічна енергія у неї йде на збереження свого «Я» у зовнішньому недобррозичливому оточенні.

На другому рівні — оборони — дитина зберігає самосприймання, знаходячи свою «нішу безпеки», витрачаючи масу енергії на утримання своїх позицій та відображення того, що сприймається, як загроза.

На третьому рівні — впевненості — обдарована дитина знаходить якийсь компроміс у переборенні труднощів у класі, шкільному оточенні, спрямовуючи частину енергії на самоствердження, розвиток та навчання і лише незначну її долю — на пристосування.

Четвертий рівень — процвітання — кінцева мета для обдарованих дітей та їх батьків. У такому психологічному кліматі дитина може майже всю свою енергію віддавати творчим, продуктивним заняттям і захопленням.

На сьогоднішній день батьки змушені нести значну долю відповідальності за створення необхідних умов для розумового і соціального розвитку своєї обдарованої дитини. Власне, усвідомлення цієї відповідальності викликає почуття невпевненості в собі, напруженості та роздратованості у деяких батьків.

Ніхто не знає дитини краще, ніж члени її сім'ї. В пошуках занять, покликаних доповнити шкільну освіту, батькам слід перш за все звернути увагу на сферу інтересів і захоплень своєї дитини.

Наведемо деякі поради для батьків, які сприятимуть поліпшенню процесу спілкування з дитиною:

1. Розвивайте й підтримуйте інтерес до читання. Відвідуйте разом книгарні та бібліотеки, користуйтеся послугами читальних залів, переглядайте каталоги надходжень нової літератури для дітей тощо. Адже відомо, що обдаровані діти мають сильну охоту до книжок і можуть навіть читати до 5—10 книг одночасно.

2. Спонукайте дитину постійно займатися якоюсь цікавою для неї справою, будьте в курсі її занять, успіхів і труднощів при реалізації наміченої мети.

3. Давайте можливість дитині розвивати практичні навички, експериментувати, досліджувати.

4. Розвивайте незалежність, навички самоуправління та самодисципліни, адже школа переважно не ставить перед здібною дитиною важких для неї, серйозних завдань, а тому не спонукає її до самовдосконалення.

Отже, здібні діти — це звичайнісінькі діти, хоча все ж вони вирізняються більшою енергійністю, ентузіазмом, допитливістю, ширшим колом інтересів і захоплень. Однак життя обдарованої дитини може скластися так, що певні труднощі в навчанні і вихованні, у спілкуванні з дорослими будуть гальмувати формування її здібностей, знебарвлювати їх. Які це труднощі? Назвемо деякі з них:

1. Несприятливий психологічний клімат у сім'ї, коли батьки не заохочують допитливість дитини, не розуміють її інтересів. Ідеал таких батьків — це дитина, яка переважно гуляє надворі і не заважає вдома.

2. Емоційна холодність, навіть черствість батьків або вчителів, які не вміють достатньою мірою співчувати й співпереживати внутрішньому станові дитини, її радощам і смуткам. Не відчуваючи емоційної підтримки, дитина стає відчуженою, байдужою. Іноді це призводить навіть до погіршення інтелектуального розвитку.

3. Невміння вчителя слідкувати за самопочуттям учня серед товаришів, за змінами його настрою на уроці, помічати негативні переживання під час спілкування з учителем (тривогу за те, як розцінять його поведінку; страх стати «вискочкою» в класі тощо). Ситуативна тривога як результат недобррозичливого ставлення учнів і навіть учителя з часом може перерости в характерну особливість поведінки дитини, тобто проявлятися, як стала риса її особистості — тривожність.

4. Вчителі, не обізнані із структурою інтересів учня, мотивами його навчання, а тому їх педагогічні впливи відносно здібної дитини виявляються непродуманими і не завжди доцільними. Дитина відчуває, що її не розуміють дорослі і замикається в собі.

У цих методичних рекомендаціях пропонуємо **перелік психологічних методик**, які допоможуть вам виявити перелічені труднощі спілкування дорослих зі здібною дитиною.

Так, відносини в системі «батьки—дитина» ви проаналізуєте, скориставшись анкетною для батьків «Чи допомагаєте ви своїй дитині стати обдарованою людиною?» (розділ 2).

З допомогою тесту «Чи любите ви дітей?» (розділ 3) ви зможете визначити характерний для батьків дитини або для вчителів рівень співчуття і співпереживання.

Оцінити стан тривоги, страху й особливості самопочуття учня на уроці доцільно на основі тесту тривожності Спілбергера (розділ 4).

Нарешті, щоб проаналізувати структуру захоплень і зацікавлень дитини, з'ясувати основні мотиви її навчання, слід скористатися такими методиками: анкета мотивів навчання «Чому учень вчиться?» (розділ 5) та анкета структури інтересів (розділ 6).

Сподіваємося, що на основі психолого-педагогічного аналізу ви отримаєте різносторонню інформацію щодо сприятливості умов, в яких формуються здібності конкретної дитини. Отже, спираючись на дані цього «діагнозу», ви зможете обґрунтовано розробити оптимальні педагогічні заходи по переборенню труднощів спілкування з учнем, здійснити реальний індивідуальний підхід до виховання дитини.

Розділ 2

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ «ЧИ ДОПОМАГАЄТЕ ВИ СВОЇЙ ДИТИНІ СТАТИ ОБДАРОВАНОЮ ЛЮДИНОЮ?»

Проаналізуємо першу із запропонованих методик, розглянемо інструкцію, текст анкети, загальні методичні вимоги для користування нею. Ця методика перекладена з англійської мови 1991 року й адаптована для наших умов. Автор, американський психолог Д. Люїс (1979) склав для батьків список тверджень, що впливають з матеріалу досліджень досвіду тисячі сімей, в яких виховувалися обдаровані діти. Ці твердження типізують вдалий підхід батьків до стимулювання позитивного розумового розвитку дітей у сім'ї.

Анкетування рекомендується провести під час батьківських зборів або індивідуально з татом чи мамою дитини.

Методика проведення дослідження

Вчитель пропонує батькам ознайомитися з текстом анкети й заповнити протокольний листок, вказавши один із двох варіантів від-

повіді: «ТАК» або «Ні». Організувати анкетування можна в таких формах:

1) кожен батько отримує текст анкети і чистий папірець для відповідей. У кінці процедури опитування батькам слід вказати свої ініціали (П. І. П.) на протокольному листку;

2) вчитель у помірному темпі зачитує запитання, батьки записують відповіді, вказують свої ініціали;

3) опитування проходить в усній або в письмовій формі в індивідуальній бесіді класного керівника або шкільного психолога з батьками.

Серед перелічених форм організації дослідження перша й друга мають свої переваги. Так, групове анкетування на батьківських зборах дозволить вам швидко зібрати й оперативно проаналізувати інформацію. Для цього шкільний психолог мусить заздалегідь підготувати набір віддрукованих текстів анкети (30—40 примірників). Опитування в формі індивідуальної бесіди (третя форма) дає надійну й щирішу інформацію від батьків, дозволяє вам глибше проникнути у внутрішній світ сім'ї.

Зміст анкети

1. Я відповідаю на всі запитання дитини терпляче й чесно.
2. Серйозні запитання і висловлювання дитини я сприймаю серйозно.
3. Я встановив (встановила) стенд, на якому дитина може демонструвати свої роботи.
4. Я не сварю дитину за безладдя в кімнаті або на столі, якщо це пов'язане з творчим заняттям і її робота ще не закінчена.
5. Я надав (надала) в розпорядження дитини кімнату або частину кімнати виключно для її занять.
6. Я показую дитині, що її люблять такою, якою вона є, а не за її досягнення.
7. Я доручаю дитині посильні клопоти.
8. Я допомагаю дитині складати її особисті плани і приймати рішення.
9. Я беру дитину в поїздки цікавими місцями.
10. Я допомагаю дитині поліпшувати результати її роботи.
11. Я допомагаю дитині вчитися нормально, спілкуватися з дітьми різних соціальних верств.
12. Я встановлюю розумні стандарти поведінки й слідкую, щоб дитина їх дотримувалася.
13. Я ніколи не кажу дитині, що вона гірша від інших дітей.
14. Я ніколи не караю дитину приниженням.
15. Я забезпечую дитину книгами і матеріалами для її улюблених занять.

16. Я привчаю дитину мислити самостійно.
17. Я регулярно читаю дитині.
18. Я привчаю дитину до читання з малих літ.
19. Я спонукаю дитину вигадувати історії та фантазувати.
20. Я уважно ставлюся до індивідуальних потреб дитини.
21. Я знаходжу кожного дня час, щоб побути з дитиною наодинці.
22. Я дозволяю дитині брати участь у плануванні сімейних справ і подорожей.
23. Я ніколи не дражню дитину за допущені нею помилки.
24. Я хвалю дитину за вивчені вірші, розповіді та пісні.
25. Я навчаю дитину вільно спілкуватися з дорослими будь-якого віку.
26. Я розробляю практичні експерименти, щоб допомогти дитині більше пізнати.
27. Я дозволяю дитині гратися зі всяким мотлохом.
28. Я спонукаю дитину знаходити проблеми і потім розв'язувати їх.
29. У заняттях дитини я знаходжу те, що гідне похвали.
30. Я не хвалю її безпредметно й нещиро.
31. Я чесний (чесна) в оцінці своїх почуттів відносно дитини.
32. Не існує тем, які я повністю вилучаю з обговорення із дитиною.
33. Я даю можливість дитині дійсно приймати рішення.
34. Я допомагаю дитині бути особистістю.
35. Я допомагаю дитині знаходити телепрограми, які заслуговують на увагу.
36. Я розвиваю в дитині позитивне сприйняття її власних здібностей.
37. Я ніколи не відмахуюся від невдач дитини, говорячи їй: «Я цього також не можу».
38. Я заохочую в дитині максимальну незалежність від дорослих.
39. Я вірю в здоровий глузд і довіряю їй.
40. Я волю, щоб основну частину роботи, за яку взялася дитина, вона виконувала самостійно, навіть якщо я не впевнений (не впевнена) в позитивному кінцевому результаті.

Аналіз результатів

Аналіз даних анкетування пропонується проводити разом із батьками після процедури опитування. Якщо психолог вважає за потрібне, він може через деякий час продовжити розмову, запропонувати свої практичні рекомендації, висловити поради в окремій зустрічі з батьками дитини.

Ми пропонуємо такі норми оцінки результатів:

анкета складається із 40 тверджень, отже:

мінімальний бал за методикою — 0 (всі відповіді «НІ»);

максимальний бал за методикою — 40 (всі відповіді «ТАК»).

Варіанти оцінки результатів:

- 1) 0—8 балів — найнижчий, мінімальний рівень. Батьки дуже мало цікавляться життям дитини, байдужі до її інтересів, насторою, пригнічують її активність і допитливість.
- 2) 9—20 балів — помірно сприятливий рівень, нижчий середнього. Батьки підтримують дитину, цікавляться її проблемами, проводять з нею вільний час, але швидше всього нерегулярно, від випадку до випадку.
- 3) 21—24 бали — середній рівень, загалом сприятливий. Батьки позитивно ставляться до дитини, розвивають її самостійність, цікавляться її захопленнями, вміють заохотити, наштовхнути на нові проблеми.
- 4) 25—36 балів — оптимальний рівень, вищий середнього. Батьки досить тактовно й терпляче ставляться до надлишкової активності дитини, стимулюють проблемність її мислення, розвивають самостійність і незалежність, багато часу проводять разом.
- 5) 37—40 балів — максимальний високий рівень. На цьому рівні стимулювання здорового розумового розвитку поступово перетворилося на так званий «парниковий ефект». Батьки занадто опікують свою дитину, їм слід охолодити своє виховне завзяття й дати більшу свободу, як їй, так і собі.

Після дослідження доцільно порівняти результати в цілому по класу, скласти своєрідний «психологічний паспорт» класу з цієї проблеми.

Розділ 3

ТЕСТ ДЛЯ БАТЬКІВ ТА ВЧИТЕЛІВ «ЧИ ЛЮБИТЕ ВИ ДІТЕЙ?»

Пропонуємо вам ознайомитися з тестом, який дозволяє визначити важливу для поведінки батьків та вчителів рису їх спілкування з дітьми — вміння співчувати і співпереживати, гуманно ставитися до дитини. Психологи назвали цю рису «емпатією».

Слід відмітити, що не у всіх людей це вміння достатньо яскраво виражене, в деякого в певні періоди життя емпатія спадає, або навпаки, посилюється. Причиною цього можуть бути різні події:

перевтома, депресія, конфлікти в сім'ї, проблеми на роботі, розлучення, смерть близької людини, досвід спілкування в дитинстві, низька емоційність. Однак є люди занадто емпатійні, які до такої міри всім переймаються, що це потім призводить їх до душевного виснаження.

Методика проведення дослідження

Тестування рекомендується проводити під час батьківських зборів або індивідуально з татом або мамою дитини. Якщо вчителі школи зацікавилися вказаною методикою, то краще від усього ознайомити їх з її змістом на засіданні методичної ради школи. Форми організації дослідження аналогічні тим, які ми розглядали вище (Анкета для батьків, див. розділ 2).

Інструкція. Прочитайте запитання тесту і згадайте, як ви реагуєте, що ви переживаєте, як поводити себе в ситуаціях, які пропонуються в твердженнях. Якщо частіше так, як в запитанні-судженні, то в протокольному листі вкажіть «ТАК», якщо інакше — то напишіть «НІ». По завершенні процедури опитування вкажіть, будь ласка, свої ініціали (П. І. П.) і стать.

Зміст тесту

1. Мене засмучує, коли я бачу, що хтось незнайомий відчуває себе серед людей самотнім.
2. Люди перебільшують сприйнятливість тварин та їх здатність почувати.
3. Мені неприємно, коли люди не криючись виявляють свої почуття.
4. Мене дратує, коли нещасна людина жаліє себе.
5. Я починаю нервувати, коли хто-небудь поряд зі мною нервується.
6. Я вважаю, що плакати від щастя нерозумно.
7. Я переймаюся проблемами своїх друзів.
8. Інколи пісні про кохання дуже хвилюють мене.
9. Я дуже хвилююся, коли змушений (змушена) повідомити людям непонемну звістку.
10. Мій настрій значною мірою залежить від людей, які мене оточують.
11. Своєю більшістю інсземці холодні і байдужі.
12. Я хотів би (хотіла б) набути професію, пов'язану зі спілкуванням із людьми.
13. Я не дуже засмучуюся, коли мій друг діє необдуманно.
14. Я люблю спостерігати, як люди приймають подарунки.
15. Одинокі люди часто бувають недобрими.
16. Коли я бачу людину, яка плаче, то сам (сама) засмучуюся.
17. Слухаючи деякі пісні, я відчуваю себе щасливим (щасливою).

18. Коли я читаю книгу (роман, повість та інше), то так переживаю все, про що читаю, ніби це відбувається насправді.

19. Я завжди серджуся, коли бачу, що з кимось погано поводяться.

20. Я можу залишитися спокійним (спокійною) навіть тоді, коли всі навколо мене хвилюються.

21. Якщо мій друг починає обговорювати зі мною свої проблеми, я намагаюся перевести розмову на іншу тему.

22. Мені незрозуміло, чому дивлячись кінофільм деякі люди зіхають і плачуть.

23. Чужий сміх не діє на мене заразливо.

24. Коли я приймаю рішення, почуття інших людей на це, як правило, не впливають.

25. Я втрачаю душевний спокій (рівновагу), якщо оточуючі чимось пригнічені.

26. Мене вражає, якщо люди засмучуються через дрібниці.

27. Мене прикро вражає страждання тварин.

28. Незрозуміло, чому переживають через те, що відбувається в кінофільмі або книзі.

29. Я дуже засмучуюся, коли бачу безпомічних старих людей.

30. Чужі сльози викликають у мене роздратування, а не співчуття.

31. Я дуже переживаю, коли дивлюся кінофільми.

32. Я можу залишатися байдужим, не зважаючи на те, що навколо хвилюються.

33. Маленькі діти плачуть безпричинно.

Аналіз результатів

Аналіз результатів тестування проводиться на основі порівняння відповідей учасників дослідження та ключа, який додається до тесту. Чим більша кількість відповідей у протокольному листку співпадає з шифром відповідей у ключі, тим вищий бал отримує учасник дослідження.

Ключ до тесту

1. Так	2. Ні	3. Ні	4. Ні	5. Так
6. Ні	7. Так	8. Так	9. Так	10. Так
11. Ні	12. Так	13. Ні	14. Так	15. Ні
16. Так	17. Так	18. Так	19. Так	20. Ні
21. Ні	22. Ні	23. Ні	24. Ні	25. Так
26. Так	27. Так	28. Ні	29. Так	30. Ні
31. Так	32. Ні	33. Ні		

З метою розвитку психодіагностичних умінь у вчителів розшифрувати відповіді можна спільно з учасниками тестування. Це допоможе педагогам краще пов'язати виявлені факти зі своїм попереднім досвідом, націлить на самостійне використання методів психолого-педагогічного дослідження.

Ми пропонуємо такі норми оцінки результатів:

тест складається із 33 запитань-суджень, отже: мінімальний бал за методикою — 0 (жодна відповідь не співпала з ключем);
максимальний бал за методикою — 33 (всі відповіді в протоколі співпали з ключем).

Варіанти оцінки результатів:

Користуючись варіантами оцінки результатів для пояснення даних окремої людини зауважте, що показники розрізняються за статевою ознакою, тобто для чоловіків і жінок не співпадають. Жінки вирізняються дещо вищим рівнем емпатії, ніж чоловіки.

1) 0—12 балів (чоловіки)

0—14 балів (жінки) — низький, мінімальний рівень. Низька емоційність, інколи проявляється, як емоційна стриманість, загальмованість, часом як черствість.

2) 13—18 балів (чоловіки)

15—20 балів (жінки) — помірний рівень, нижчий середнього. Більше раціональна, ніж емоційна поведінка. Проявляється, як емоційна стриманість, коректність; співчуття до іншої людини проявляють вибірково.

3) 19—23 бали (чоловіки)

21—25 балів (жінки) — середній рівень. Середня емоційність, увага до думок і переживань інших людей в основному стійка. У випадку нормального стану здоров'я та внутрішнього душевного комфорту достатньо яскраво проявляється схильність відгукнутися на настрої інших людей, співчувати й співпереживати з дітьми і дорослими.

4) 24—28 балів (чоловіки)

26—30 балів (жінки) — оптимальний рівень, вищий середнього. Виражена емоційність. Стійка схильність до співпереживання та співчуття. Високий рівень чутливості й емоційного відгуку. Вірні реакції на настрої інших людей незалежно від їх статі і віку.

5) 29—33 бали (чоловіки)

31—33 бали (жінки) — високий, максимальний рівень. Дуже висока емоційність. Високий рівень чутливості, здатність відчувати нюанси в настроениях інших людей, високий душевний відгук, що може деколи призвести до внутрішнього спустошення, депресії.

Запропонований тест корисно використати для визначення рівня емпатії учнів (лише старших класів, оскільки для маленьких дітей необхідні окремі критерії оцінки результатів). Такі факти дозволяють вам порівняти рівень емпатії дітей та батьків.

Наприклад, тут можливі такі чотири найтипівші моделі:

1) високий рівень емпатії у батьків і в дитини;

2) високий рівень емпатії у батьків, а в дитини середній або низький;

3) низький або середній рівень емпатії у батьків та високий в учня;

4) емпатія батьків та дитини на одному низькому або середньому рівні.

Звичайно, серед перелічених моделей найнебезпечніші дві останні (3 і 4), оскільки перші дві характеризуються психологічним комфортом і можливостями позитивних впливів батьків на дитину.

Розділ 4

ТЕСТ ТРИВОЖНОСТІ СПІЛБЕРГЕРА «ЧИ ПЕРЕЖИВАЄ УЧЕНЬ ТРИВОГУ І СТРАХ?»

Тривожність визначається індивідуальною чутливістю учня до навчального навантаження, до спілкування з учителями й учнями в ситуаціях випробувань (страх перед контрольною роботою, хвилювання під час відповіді біля дошки, невпевненість у собі при порівнянні своїх успіхів із результатами інших учнів тощо). Як риса характеру тривожність характеризується тою чи іншою мірою схильністю відчувати в більшості складних ситуацій страх, побоювання.

У житті обдарованих дітей існують свої специфічні причини, які можуть викликати неблагополучний емоційний стан учня. Це перш за все проблемні стосунки з учителями та учнями. В такому випадку товариші по класу ставляться до здібної дитини, як до «вискокочки», а вчитель розцінює його допитливість і часті запитання, як спробу перевірити знання педагога, що в свою чергу пригнічує учня, призводить до непорозумінь з учителем.

Методика проведення дослідження

Дослідження шкільний психолог та учитель можуть провести як з учнями всього класу, так і індивідуально (письмово або усно) з окремим учнем.

Інструкція. Уважно ознайомтеся, будь-ласка, з питаннями-судженнями тесту, представленими у вигляді самооціночної шкали.

Вам необхідно самостійно оцінити своє самопочуття в балах. Як видно з протокольного бланку, є чотири варіанти відповіді на кожне із 20 запитань-суджень: 1 бал — майже ніколи; 2 бали — інколи; 3 бали — часто; 4 бали — майже завжди. Поміркувавши, вкажіть один із варіантів відповіді на кожне запитання.

Зміст тесту

№ пп	Судження	Майже ніколи	Інколи	Часто	Майже завжди
1.	Я відчуваю задоволення	1	2	3	4
2.	Я швидко втомлююся	1	2	3	4
3.	Я легко можу заплакати	1	2	3	4
4.	Я хотів би (хотіла б) бути таким (такою) же щасливим (щасливою), як інші люди	1	2	3	4
5.	Трапляється, що я терплю невдачі через те, що недостатньо швидко приймаю рішення	1	2	3	4
6.	Я почуваю себе бадьорим (бадьорою)	1	2	3	4
7.	Я спокійний (спокійна), холоднокровний (холоднокровна), зібраний (зібрана)	1	2	3	4
8.	Очікування труднощів дуже тривожить мене	1	2	3	4
9.	Я надто переживаю через дрібниці	1	2	3	4
10.	Я цілком щасливий (щаслива)	1	2	3	4
11.	Я приймаю все занадто близько до серця	1	2	3	4
12.	Мені не вистачає впевненості у собі	1	2	3	4
13.	Я почуваю себе в безпеці	1	2	3	4
14.	Я намагаюся уникнути критичних ситуацій і труднощів	1	2	3	4
15.	Часом я нудьгую	1	2	3	4
16.	Я буваю задоволеним (задоволеною)	1	2	3	4
17.	Всілякі дрібниці відволікають і хвилюють мене	1	2	3	4
18.	Я так переживаю свої розчарування, що ніколи не можу забути за них	1	2	3	4
19.	Я врівноважена людина	1	2	3	4
20.	Мене охоплює сильне занепокоєння, коли я думаю про свої справи і клопоти	1	2	3	4

Аналіз результатів

Отримані дані шкільний психолог аналізує самостійно і переважно під час тестування дітей їх не повідомляє. Підраховують кількість балів таким чином. Від суми відповідей на запитання 2, 3, 4, 5, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 20 віднімається сума відповідей на запитання 1, 6, 7, 10, 13, 16, 19. До отриманої різниці додається цифра 35.

Ми пропонуємо такі норми оцінки результатів:

- 1) до 30 балів — низький рівень тривожності. Особистість врівноважена, впевнена в собі, оптимістично дивиться в майбутнє, реально сприймає свої стосунки з товаришами та вчителями.
- 2) від 30 до 45 балів — середній рівень тривожності. Учень не завжди рішучий і впевнений у собі, все приймає близько до серця, не завжди знаходить підтримку в класі, часто хвилюється.
- 3) вище 45 балів — високий рівень тривожності. Учень в основному песимістично настроєний, відчуває себе невпевнено, життєві труднощі лякають його, особливо це стосується навчальних випробувань.

Отримані в ході тестування факти необхідно проаналізувати у зв'язку з іншими даними (успішність навчання, ставлення до батьків та вчителів тощо). Особливо слід звернути увагу на об'єктивні стресори, які могли значно погіршити емоційний стан дитини (конфлікти або розлучення в сім'ї, скрутне матеріальне становище, смерть близьких, розрив стосунків із близьким другом або товаришкою тощо). У зв'язку зі значною стресогенністю педагогічної діяльності доцільно на бажання учителів залучити їх до дослідження та обговорити отримані після тестування дані.

Учням з високою особистісною тривожністю необхідно приділяти окрему увагу, особливо при підготовці до екзаменів і контрольних робіт.

Розділ 5

АНКЕТА МОТИВІВ НАВЧАННЯ «ЧОМУ УЧЕНЬ ВЧИТЬСЯ?»

Розглянемо анкету, яка допоможе вам виявити інтенсивність навчальної мотивації учня, пояснити її зміст і структуру.

Мотиви навчання обумовлюють бажання дитини вчитися, переборювати пізнавальні труднощі, накопичувати інтелектуальний потенціал. Існують різноманітні мотиви навчальної діяльності. До-

слідники поділяють їх на дві групи (Божович Л. І., 1968; Маркова А. К., 1990; Матюхіна М. В., 1984): широкі соціальні (престижу, обов'язку, уникнення неприємностей, самовдосконалення) та суто навчально-пізнавальні мотиви (змісту й процесу навчання).

У підлітків та юнаків поступово формується індивідуальна структура мотивації. Тут педагогові особливо важливо знати про домінуючі мотиви цієї структури у кожного окремого учня. Адже домінуючі, головні мотиви обумовлюють основний зміст спонукань до навчання.

Специфіка навчальної мотивації здібних дітей у тому, що не кожна з можливих структур мотивів є для них перспективною. Так, деякі з перелічених вище мотивів у позиції домінуючих впливають досить несприятливо на процес навчання, формалізують цей процес. Сюди можна віднести мотиви престижу (вчать, щоб не відстати від інших), уникнення неприємностей (лише щоб не сварили), заради оцінок тощо. Звичайно, ці мотиви мобілізують дитину, але, на жаль, не надають їй діяльності творчого характеру, що так важливо для формування здібностей особистості.

Найперспективнішими в плані формування творчого потенціалу учня ми вважаємо такі мотиви: самовдосконалення, самовиховання, самореалізації, обов'язку, процесу навчання, переборювання труднощів в інтелектуальній діяльності тощо.

Методика проведення дослідження

Анкета навчальних мотивів (Матюхіна М. В., 1984) містить 21 запитання-судження. Процедура опитування передбачає дві форми організації: індивідуальну і групову. Для анкетування в класі шкільному психологові слід завчасно підготувати збірку методичних матеріалів (30—40 примірників анкети і чисті протокольні бланки для заповнення).

Інструкція. Уважно ознайомтеся із запитаннями-судженнями анкети. Подумайте й вкажіть, якою мірою кожна із ситуацій, змодельованих запитаннями, стимулює вас до навчання. Вам пропонуються такі можливі варіанти відповідей: повністю згоден — 5 балів; згоден — 4 бали; не знаю — 3 бали; не згоден — 2 бали; зовсім не згоден — 1 бал. Не забудьте, будь-ласка, по завершенні процедури опитування вказати в протокольному листі свої ініціали (П. І. П.).

Зміст анкети

1. Розумію, що учень мусить добре вчитися.
2. Намагаюся швидко і вправно виконувати вимоги вчителя.
3. Розумію свою відповідальність за навчання перед класом.
4. Хочу закінчити школу і вчитися далі.

5. Розумію, що знання мені потрібні для майбутнього.
  6. Хочу бути культурною і розвинутою людиною.
  7. Хочу отримувати хороші оцінки.
  8. Хочу отримувати схвалення батьків та вчителів.
  9. Хочу, щоб товариші завжди були хорошеї думки про мене.
  10. Хочу бути найкращим учнем у класі.
  11. Хочу, щоб мої відповіді на уроках завжди були кращі від усіх.
  12. Хочу зайняти гідне місце серед товаришів.
  13. Хочу, щоб товариші по класу не засуджували мене за погане навчання.
  14. Хочу, щоб не сварили батьки та вчителі.
  15. Не хочу отримувати погані оцінки.
  16. Подобається дізнаватися на уроці про географію, історію...
- т. п.
17. Люблю дізнаватися про щось нове.
  18. Подобається, коли вчитель розповідає цікаво.
  19. Люблю розв'язувати задачі різними способами.
  20. Люблю думати, міркувати, відповідати на уроках.
  21. Люблю брати складні додаткові завдання, переборювати труднощі.

Аналіз результатів

Запитання-судження анкети спрямовані на визначення ряду мотивів навчальної діяльності. Судження 1—3 спрямовані на виявлення мотиву відповідальності, 4—6 — самовизначення та самовдосконалення, 7—9 — мотивації благополуччя, 10—12 — престижної мотивації, 13—15 — мотивації уникнення неприємностей, 16—18 — мотивації змістом навчальної діяльності, 19—21 — мотивації процесом навчання.

Крім того, всі перелічені мотиви можна розділити на дві групи. Так, судження 1—15 спрямовані на визначення широких соціальних мотивів, а 16—21 — на з'ясування мотивів, пов'язаних із самою навчальною діяльністю (навчально-пізнавальні мотиви).

У процесі аналізу результатів пропонуємо визначити як інтенсивність кожного окремого мотиву (з метою виявлення домінуючих спонукань учня), так і всієї мотивації навчання особистості в цілому. Запропонований підхід передбачає два етапи опрацювання результатів дослідження. Розглянемо зміст першого етапу:

1. Визначення сили кожного мотиву. Для цього ми пропонуємо такі **норми оцінки**:
3 бали — мінімальна, низька сила мотиву;
4—6 балів — нижча середньої сила мотиву;

- 7—9 балів — середня сила мотиву;
- 10—12 балів — вища середньої сила мотиву;
- 13—15 балів — максимальна, висока сила мотиву.

Вказані норми допоможуть вам оцінити всі сім мотивів анкети й поділити їх на групи за ступенем вираженості. Звичайно, найбільшу цікавість для дослідника становлять переважаючі мотиви в цій структурі. Вивчити домінуючі мотиви доцільно за таким алгоритмом:

1. Підрахувати кількість домінуючих мотивів (бажано з'ясувати 1 ± 2 мотиви). Це дозволить проаналізувати широту мотивації учня.

2. Визначити групи спонукань, вони переважно відносяться до широких соціальних чи до навчально-пізнавальних. Даний факт вказує, через яку сферу діяльності слід стимулювати мотивацію навчання.

3. Розглянути взаємозв'язок домінуючих мотивів, його ефективність для розвитку здібностей дитини. Наприклад, для обдарованої дитини особливо сприятливим слід вважати поєднання таких мотивів: самовдосконалення, відповідальності та процесу навчальної діяльності.

Розглянемо зміст другого етапу:

2. Визначення інтенсивності мотивації навчальної діяльності учня в цілому. Для цього необхідно скористатися **такими нормами**:

- 21 бал — мінімальний показник інтенсивності мотивації;
- 105 балів — максимальний показник сили мотивації.

Далі перелічимо п'ять груп оцінки результатів:

- 1) 21—37 балів — низький рівень мотивації;
- 2) 38—54 бали — нижчий середнього рівень мотивації;
- 3) 55—71 бал — середній рівень мотивації;
- 4) 72—88 балів — вищий середнього рівень мотивації;
- 5) 89—105 балів — високий рівень мотивації.

Отже, отримані результати допоможуть вам діагностувати загальну активність мотиваційної сфери дитини, виявити силу бажання вчитися і через домінуючі мотиви конкретизувати зміст цього бажання, тобто відповісти на запитання «Чи хоче дитина вчитися та чому вона цього хоче?». Крім того, ви можете оцінити перспективність наявної структури мотивів для формування здібностей учня та розробити обґрунтовані педагогічні заходи по оптимізації цієї структури.

АНКЕТА СТРУКТУРИ ІНТЕРЕСІВ

Завершуючи ознайомлення з методами психологічного дослідження, ми зупинимося на розгляді анкети, яка дозволить проаналізувати сферу інтересів дитини, їх структуру та інтенсивність.

Проблема інтересів дитини, її схильностей до різних видів діяльності стає особливо важливою в юнацькому віці, коли учень розпочинає замислюватися над вибором майбутньої професії.

Інтереси виступають як позитивно виражені інтелектуальні потреби учня. У кожній дитині є кілька інтересів, а для обдарованих дітей характерний широкий набір яскраво виражених інтересів і зацікавлень. Слід відзначити, що здібності дитини (до музики, образотворчого мистецтва, математики, історичних і філологічних наук тощо) не завжди співпадають з її інтересами до вказаних галузей. Тут можна виділити такі варіанти ситуацій, де по-різному поєднуються здібності й інтереси в поведінці конкретної дитини:

- 1) одночасно виражені здібності й інтереси до певної галузі знань;
- 2) проявляються здібності, інтереси проявляються мало;
- 3) здібності на низькому рівні, але інтерес до даної науки високий;
- 4) низький рівень здібностей та низький інтерес до предмету.

Серед перелічених ситуацій у поведінці здібних дітей часто спостерігаються перші три. Причому ситуація 1 є оптимальною. Виражені здібності і стійкі інтереси до предмету створюють хорошу основу для професійного самовизначення учня. Друга і третя ситуації часом обумовлюють своєрідне протиріччя в житті дитини. В такому випадку здібності до певного роду діяльності не підкріплені інтересом дитини до даної професії. Однією з причин цього може бути низька престижність професії на думку учня. То ж дитина тягнеться до іншої сфери діяльності, якою вона цікавиться, палко захоплена, можливо наслідує певний ідеал, але в цьому напрямі обдарованості не має. Завдання шкільного психолога поєднати структуру здібностей та інтересів учня в узгоджену систему, яка забезпечить ефективне професійне самовизначення. В цьому вам може допомогти анкета, до розгляду якої ми переходимо.

Методика проведення дослідження

Анкета визначає особливості пізнавальних інтересів школярів та їх орієнтацію на різноманітні предмети шкільного циклу. Вона включає 84 запитання-судження, які допомагають виявити інтереси школяра в межах 14 напрямків знань: фізика і математика; хімія; радіотехніка й електротехніка; геологія та географія; техніка; філологія і журналістика; біологія та сільське господарство; педагогіка; історія; медицина; праця в сфері обслуговування; військова справа, спорт.

Інструкція. Уважно ознайомтеся із запитаннями-судженнями анкети. Серед перелічених у ній різних предметів, явищ і проблем наголосіть на ті, які цікавлять вас найбільше, чим би ви хотіли зайнятися або що хотіли б обговорити. Вам пропонуються такі варіанти відповідей, які у вигляді умовних знаків «+» і «-» слід записати в протокольному листку:

- дуже подобається — «++»
- подобається — «+»
- не знаю — «0»
- не подобається — «-»
- зовсім не подобається — «--»

Протокол дослідження оформляється у вигляді таблиці, яка включає: 1) перелік усіх 14 напрямів інтересів (стовпчик 1); 2) відповіді на запитання-судження згідно з їх номером та умовним позначенням («+», «-»). По завершенні опитування обов'язково вкажіть свої ініціали (П. І. П.) і статі.

Запитання-судження згруповані в 6 серій. У свою чергу інтерес до кожної із галузей знань розкривається через шість запитань на цю тему. Накопичення оцінок за кожним інтересом дозволяє дослідникові зробити узагальнення про інтенсивність того чи іншого захоплення, виявити домінуючі інтереси, порівняти домінуючі і маловиражені схильності. Результати даного опитування характеризують прояви інтересів учнів переважно в ході навчально-виховного процесу, тому результати дослідження цільно порівняти з успішністю учня по вказаних предметах. Організувати дане опитування можна як в індивідуальній, так і в груповій формі.

Зміст анкети

- Чи любиш ти?
- Чи подобається тобі?

Серія 1.

1. Уроки з фізики і математики.
2. Уроки з хімії.

3. Знайомитися з будовою електро- та радіоприладів.
4. Читати про різні країни, їх економіку і державний устрій.
5. Читати технічні журнали (наприклад, журнал «Юний техник»).
6. Читати твори класиків світової літератури.
7. Читати книги про життя тварин.
8. Читати книги про роботу вчителя, вихователя.
9. Уроки з історії.
10. Знайомитися з новими досягненнями в області медицини.
11. Піклуватися про естетичний вигляд приміщення, в якому ти навчаєшся.
12. Відвідувати театри, музеї, художні виставки.
13. Читати книги на військову тематику.
14. Відвідувати спортивні змагання.

Серія 2.

15. Читати науково-популярну літературу про фізичні й математичні відкриття.
16. Дізнаватися про нові досягнення в області хімії.
17. Читати статті в науково-популярних журналах про досягнення в області радіотехніки.
18. Дізнаватися про дослідження нових родовищ корисних копалин.
19. Знайомитися з новими досягненнями сучасної техніки.
20. Читати літературно-критичні статті.
21. Вивчати ботаніку.
22. Допомогати відстаючим у навчанні товаришам.
23. Обговорювати останні політичні події.
24. Вивчати анатомію.
25. Складати й вести картотеки.
26. Слухати оперну і симфонічну музику.
27. Знайомитися з військовою технікою.
28. Читати спортивні журнали і газети.

Серія 3.

29. Виконувати досліди з фізики.
30. Виконувати досліди з хімії, слідкувати за ходом хімічних реакцій.
31. Ремонтувати електроприлади й пошкодження в електромережі.
32. Збирати колекцію мінералів.
33. Ремонтувати різні механізми (годинник, швейну машину і т. п.).

34. Листуватися з друзями.
35. Доглядати тварин, слідкувати за їх ростом і розвитком.
36. Читати книги малечкам, розповідати їм казкові історії.
37. Ходити в археологічні експедиції, знайомитися з пам'ятками культури.
38. Турбуватися про людей похилого віку, допомагати їм.
39. Організовувати харчування під час туристичних походів.
40. Декламувати, співати в хорі, виступати на сцені.
41. Брати участь, у військових іграх і походах.
42. Грати в рухливі ігри на перерві і після уроків.

Серія 4.

43. Займатися в математичному або фізичному гуртку (факультативі).
44. Готувати розчини для проявлення фотоплівки.
45. Конструювати радіоприлади.
46. Брати участь у географічних та геологічних експедиціях.
47. Виготовляти моделі літаків, планерів, кораблів.
48. Вивчати іноземні мови.
49. Спостерігати за живою природою й вести систематичні записи своїх спостережень.
50. Організувати святковий ранок для малюків.
51. Виступити в класі з повідомленням про найновіші міжнародні події.
52. Доглядати хворих.
53. Надавати людям різні побутові послуги.
54. Грати на музичних інструментах, малювати, ліпити, займатися різьбою по дереву.
55. Навчитися користуватися вогнепальною зброєю.
56. Займатися у спортивній секції у-шу.

Серія 5.

57. Брати участь у фізичних і математичних олімпіадах.
58. Розв'язувати складні задачі з хімії.
59. Користуватися точними вимірювальними приладами, працювати на ЕОМ.
60. Складати географічні та геологічні карти.
61. Читати технічні креслення і схеми, які прикладаються до магнітофонів і телевізорів.
62. Вивчати походження слів і виразів.
63. Вирощувати домашні квіти.
64. Готувати доповіді та лекції, виступати з ними.
65. Вивчати історію виникнення різних народів і держав.
66. Вивчати функції людського організму та причини виникнення захворювань.

67. Допомогти подрузі (другові) підібрати фасон одягу, колір тканини в ательє індивідуального пошиття.

68. Вивчати теорію та історію мистецтва.

69. Читати про історію великих битв і долю визначних полководців.

70. Знайомитися з історією виникнення Олімпійських ігор.

Серія 6.

71. Виконувати роботу, яка вимагає знання математичних правил і формул.

72. Допомогти вчителю підготувати прилади для проведення лабораторної роботи.

73. Збирати складні радіосхеми.

74. Здійснювати складні переходи, під час яких необхідно працювати за заданою програмою.

75. Виконувати складні креслення, проектування.

76. Працювати зі словниками, літературними джерелами, бібліографічними довідниками.

77. Знайомитися з будовою сільськогосподарських машин та знарядь.

78. Вивчати психологічні особливості особистості дитини.

79. Організовувати вечори, концерти в школі.

80. Піклуватися про здоров'я близьких.

81. Постійно спілкуватися з різними людьми.

82. Переживати естетичне задоволення, викликає музикою, живописом, театром.

83. Жити за встановленим режимом, строго виконувати розпорядок дня.

84. Слухати виступи спортивних радіо- і телекоментаторів.

Аналіз результатів

Оцінка результатів опитування включає такі процедури: визначення загальної суми позитивних оцінок («+», стовпчик 8);

визначення загальної суми негативних оцінок («-», стовпчик 9); виведення остаточної суми позитивних і негативних оцінок, що вказує на вираженість кожного окремого інтересу (всіх «+» і «-» для окремого інтересу в одному рядку);

визначення загальної інтенсивності сфери інтересів.

Остання процедура передбачає сумування балів, якими оцінені всі 14 інтересів (стовпчик 10 таблиці). Наприклад (див. таблицю 1), перший напрям інтересів, а саме фізика і математика, отримав такі оцінки — «+», «++», «++», «-», «-», «-», тобто

+5 балів (стовпчик 8) і -3 бали (стовпчик 9), у цілому загальна оцінка цього інтересу — +2. А загальна сума всіх балів по 14 напрямках інтересів у даного учня становить, скажімо, +27.

Крім того, результати опитування можна використати для порівняння індивідуальних даних кожної дитини, що дасть можливість вивести своєрідну «формулу» групових інтересів, тобто найбільш поширених в окремому класі захоплень, домінуючих зацікавлень. Остання процедура допоможе вам з'ясувати, наскільки інтереси окремої обдарованої дитини, яку ви спостерігаєте, співпадають з інтересами класу й доповнюють їх.

Таблиця 1

Спрямованість інтересів	Відповіді на питання					Оцінка результатів			
	1+	15++	29++	43—	57---	71°	+5	-3	+2
Фізика і математика									
Хімія	2	16	30	44	58	72			
Електрорадіотехніка	3	17	31	45	59	73			
Геологія та географія	4	18	32	46	60	74			
Техніка	5	19	33	47	61	75			
Філологія і журналістика	6	20	34	48	62	76			
Біологія й сільське господарство	7	21	35	49	63	77			
Педагогіка	8	22	36	50	64	78			
Історія	9	23	37	51	65	79			
Медицина	10	24	38	52	66	80			
Сфера обслуговування	11	25	39	53	67	81			
Мистецтво	12	26	40	54	68	82			
Військова справа	13	27	41	55	69	83			
Спорт	14	28	42	56	70	84			

ВИСНОВКИ

Ви провели тривале дослідження з використанням різноманітних психологічних методик. Спробуйте систематизувати, узагальнити отримані вами дані. Для цього доцільно скласти зведену таблицю (див. таблицю 2), яка буде своєрідним «психологічним паспортом» учня. В таблиці перелічіть усі основні показники апробованих вами методик, порівняйте вираженість цих показників за такими рівнями: низький, нижчий середнього, середній, вищий середнього, високий.

№ пі	Показники	низький	нижчий середнього	середній	вищий середнього	високий
1.	Сприятливість умов у сім'ї для формування обдарованості учня					
2.	Емпатійність батька					
3.	Емпатійність матері					
4.	Тривожність учня					
5.	Інтенсивність мотивації					
6.	Інтенсивність окремих мотивів (вписати назву мотивів), бали	0—3	4—7	8—10	11—13	14—15
7.	Інтенсивність окремих інтересів (вписати назву інтересів), бали	0	1—2	3—4	5—6	7
8.	Успішність у навчанні	«3»	«3»—«4»	«4»	«4»—«5»	«5»

Відзначимо, що перші п'ять показників ви помічаєте в таблиці у відповідній графі знаком «+». Шостий і сьомий показники бажано вписати словами. Для цього необхідно в графі 6 вказати назви мотивів навчання згідно з їх інтенсивністю в балах, а в графі 7 (інтенсивність окремих інтересів) вписати назви окремих інтересів у відповідності з виборами.

Вдумливий аналіз «психологічного паспорта» учня дозволить вам дати досить обґрунтований діагноз актуальної ситуації, яка склалася в житті дитини. На основі проведеної роботи ви можете оцінити рівень сприйнятливості умов для формування здібностей учня. Важливо виявити чинники, які найнегативніше впливають: відсутність підтримки батьками інтересів дитини, побоювання дитини стати «вискочкою» в класі, виділитися поміж товаришів, невпевненість у спілкуванні з учителем, формальний характер мотивації навчання тощо.

Сподіваємося, що точний психолого-педагогічний діагноз підвищить ефективність педагогічних заходів, спланованих колективом учителів на основі індивідуального підходу з урахуванням проблем конкретної дитини.

Ми спробували відповісти на ті непрості проблемні запитання шкільного життя, які поставили спочатку. Звичайно, висвітлені

в рекомендаціях методи і прийоми їх використання допоможуть вам дослідити лише деякі сторони формування особистості учнів, зокрема здібних дітей. Так, ми зовсім не розглядали методи дослідження темпераменту, рис характеру тощо. Сподіваємося, що ці питання стануть предметом наших подальших методичних розробок.

Якщо вас зацікавили питання психодіагностичної роботи практичного психолога в школі, ви зможете поглибити свої знання в цій галузі, звернувшись до переліку літературних джерел.

Зауваження і пропозиції просимо надсилати на адресу:

284000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
Івано-Франківський державний педагогічний інститут
імені В. С. Стефаника, кафедра педагогіки та психології.

Література

Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М. Словарь-справочник по психодиагностике. — Киев: Наукова думка, 1989. — 200 с.

Кала У. В., Раудик В. В. Психологическая служба в школе. — М.: Знание, 1986. — 80 с. — (Новое в жизни, науке, технике. Педагогика и психология, № 12).

Кравцов Г. Г., Кравцова Е. Е. Шестилетний ребенок. Психологическая готовность к школе. — М.: Знание, 1987. — 80 с. — (Новое в жизни, науке, технике. Педагогика и психология, № 5).

Лейтес Н. С. Споспособности и одаренность в детские годы. — М.: Знание, 1984. — 80 с. — (Новое в жизни, науке, технике. Педагогика и психология, № 4).

Матюхина М. В. Мотивация учения младших школьников. — М.: Педагогика, 1984. — 144 с.

Одаренные дети. — М.: Прогресс, 1991. — 376 с.

Психодиагностика: теория и практика. — М.: Прогресс, 1986. — 207 с.

Раттер М. Трудные дети. — М.: Прогресс, 1987. — 424 с.

Фридман Л. М. и др. Изучение личности учащегося и ученических коллективов. — М.: Просвещение, 1988. — 207 с.

Чудновский В. Э. Воспитание способностей и формирование личности. — М.: Знание, 1986. — 80 с. — (Новое в жизни, науке, технике. Педагогика и психология, № 8).

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Психологічне дослідження умов, які сприяють формуванню обдарованості особистості в шкільному віці	4
Розділ 2. Анкета для батьків «Чи допомагаєте ви своїй дитині стати обдарованою людиною?»	6
Розділ 3. Тест для батьків та вчителів «Чи любите ви дітей?»	9
Розділ 4. Тест тривожності Спілберґера «Чи переживає учень тривогу і страх?»	13
Розділ 5. Анкета мотивів навчання «Чому учень вчиться?»	15
Розділ 6. Анкета структури інтересів	19
Висновки	24

Ивано-Франковское областное отделение Педагогического общества
Ивано-Франковский государственный педагогический институт имени

В. С. Стефанига

Кафедра педагогики и психологии

Психологическая диагностика условий формирования одаренности учеников

(В помощь психологической службе школы)

Методические рекомендации

Ивано-Франковск Облиздат «Гальчина» (На украинском языке)

Редактор **Я. О. Довган.**

Худож.-техн. редактор **Л. Б. Курочкина**

Корректор **І. М. Кондрат.**

Здано до складання 22.05.91. Підп. до друку 21.06.91. Формат 60x84/16. Папір друкарський № 2. Літ. гарн. Вис. друк. Ум. друк. арк. 1,63. Ум. фарбовідб. 1,75. Обл.-вид. арк. 1,74. Тираж 1000 пр. Вид. № 112. Зам. 5206. Замовне. Ціна 1 крб. 50 коп. Облвидав «Галичина». 284000 Івано-Франківськ, Січових стрільців, 15. Обласна друкарня. 284000 Івано-Франківськ, Січових стрільців, 78.